

Тема. Мова як знакова система і суспільне явище. Мова і держава. Українське законодавство про мову. Мовна ситуація в державі. Мовні обов'язки громадян

Мета: поглибити знання учнів про мову як знакову систему та суспільне явище, ознайомити з основними законодавчими документами про державну мову; сформувати в учнів уявлення про мовну ситуацію в Україні; розвивати комунікативні навички, вміння робити висновки, відстоювати власну думку; виховувати відповідальне ставлення до державної мови, прагнення до самовдосконалення

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Засвоєння нового матеріалу

1. *Евристична бесіда*

- Чому говорять, що мова – це душа народу? Свої думки аргументуйте
- Яке значення мови в житті кожної людини?
- Як ви гадаєте, скільки мов на землі? (Вчені називають різну кількість: від трьох тисяч до п'яти. За даними лінгвістів, з усіх мов добре вивчені лише п'ятсот; одна тисяча чотириста перебувають на межі вимирання (найбільша кількість їх в Австралії і США); дві третини мов не мають писемності).
- Якою ж мовою розмовляє найбільше людей? (Вчені підраховали: першість належить мандаринському діалекту китайської мови. 748 мільйонів чоловік користуються ним, що становить 68% населення Китаю. Друге місце займає англійська мова. Рідною її вважають 330 мільйонів людей, а тих, для кого вона є другою і третьою мовою, — у два рази більше).

2. *Робота з текстами*

Прочитайте тексти, визначте їх тему, головну думку, стиль, тип мовлення

А) Мова – явище суспільне. З одного боку, мову творить і розвиває суспільство, з іншого – без мови не було б суспільства. І наука, і техніка, і релігія, й ідеологія, і культура не можливі без мови, бо мова забезпечує всі без винятку процеси життя і діяльності людини. Розвиток і функціонування мови значною мірою зумовлені станом суспільства. У мові відбиваються соціальна диференціація суспільства (класова, професійна, статева), демографічні процеси (зміни чисельності населення, міграція), рівень загальної освіти народу, розвиток науки тощо.

Мова – загальнонародне явище. Народ – творець і носій мови. Одна особа безсила будь-що змінити в мові, бо мова розвивається за своїми об'єктивними законами. Наприклад, Тарас Шевченко є основоположником української літературної мови. Однак це не означає, що він створив нову мову.

Навіть геніальна особистість не здатна змінити мову, а може лише виявити її приховані можливості, показати, як ефективно можна використати те, що в мові вже існує (з підручника).

Б) Мова — це неоціненний божественний дар, який дано людині. Вона супроводжує нас від самого народження й аж до смерті. У щоденній практиці спілкування не обійтися без мови. І навіть коли ми думаємо, в пам'яті відтворюємо відомі нам слова і фрази. Власні думки формуємо і передаємо

за допомогою мови. Світ пізнаємо через мову, бо в ній накопичено життєвий досвід попередніх поколінь. Через мову ми впливаємо на емоції та почуття людей, формуємо їхні естетичні смаки.

- Які функції виконує мова? Яка функція мови, на вашу думку, найважливіша?

3. Прийом "Коло думок"

Поясніть, як ви розумієте вислови. Наведіть приклади певних життєвих ситуацій до кожного з них.

1. Мова — засіб мислення.
2. Мова — засіб інтелектуальної діяльності людей.
3. Мова — засіб спілкування.
4. Мова — засіб оволодіння суспільно-історичним досвідом людства.
5. Мова — засіб пізнання людиною краси.

- Складіть схему "Функції мови"

4. Робота з підручником

Вправа 1 на с. 5 (Поняття "Система мови")

5. Робота з текстом

Прочитайте текст. Виділіть у них тематичні речення

Є країни, які виділяються серед інших тим, що їхнє населення користується великою кількістю мов. В Індії, наприклад, розмовляють приблизно 845 мовами і діалектами, а в Папуа-Новій Гвінеї — 869, тобто в середньому кожною з цих мов розмовляє близько 4 тисяч осіб.

Варто зауважити, що, незважаючи на таку велику кількість мов, переважна більшість населення нашої планети говорить тільки тринадцятьма мовами. Є мови державні: українська — в Україні, польська — в Польщі, монгольська — в Монголії тощо. Однак багато мов не мають державного статусу. Ними просто розмовляє певна кількість людей: сто, двісті, тисяча.

- Якими документами регламентовано статус української мови як державної?

6. Самоперевірний диктант

У статті 10 Конституції України зазначено: "Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом"

7. Перегляд та обговорення презентації "Новий український правопис" (введений в дію 3 червня 2019 року)

8. Поетична хвилинка

А) Послухайте вірш

Мова барвиста, співуча,
Райдужна, світла, квітуча,
Лагідна, радісна, чиста,
Тепла, ясна, промениста,

Ніжна, ласкава, єдина,
Вкраїни душа солов'їна,
Вишнева, вербова, бузкова.
Мово моя, ти чудова.

● Доберіть і запишіть епітети до слова "мова".

Б) Прочитайте вірш

Напучування сільського вчителя

Хай це, можливо, і не найсуттєвіше, але ти, дитино,
покликана захищати своїми долоньками крихітну свічку букви «ї»,
а також,

витагнувшись на пальчиках,
оберігати місячний серпик
букви «є»,

що зрізаний з неба
разом із ниточкою.

Бо, кажуть, дитино,
що мова наша — солов'їна.

Правильно кажуть.

Але зятям собі,

що колись

можуть настати і такі часи,

коли нашої мови

не буде пам'ятати

навіть найменший соловейко.

Тому не можна покладатися тільки на солов'їв, дитино. (І. Малкович)

● Визначте головну думку вірша.

● Чому наша мова потребує захисту? Як ми з вами можемо її захистити?

9. *Робота з підручником*

Вправа 3 (поради І. Огієнка щодо ставлення до рідної мови)

III. Підсумок уроку

IV. Домашнє завдання на вибір учнів:

1) Вправа 7.

2) Напишіть есе, висловивши думки про ставлення до рідної мови наших предків і сучасників

Як довго ждали ми... Уклін чолом народу,

Що рідну мову нам зберіг,

Зберіг в таку страшну *негоду*,

Коли він сам стоять *не міг*...(О.Олесь)

Прости мене, прапрадіде_козаче,

Прости мене, мій споконвічний краю,

За те, що на російській мові плачу

Об тім, що мови рідної не знаю.(В. Шовкошитний)